

ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΣΤΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ – ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

PRIMARY EDUCATION TEACHERS' VIEWS FOR THE MUSEUM'S CONTRIBUTION TO THE CONNECTION SCHOOL – LOCAL COMMUNITY

Δέσποινα Χρυσάκη
Μεταπτ. φοιτήτρια Π.Τ.Δ.Ε.
Δ.Π.Θ.
despchry3@eled.duth.gr

Αρχοντία Φουτσιτζή
Ε.ΔΙ.Π., Π.Τ.Δ.Ε.
Δ.Π.Θ.
afoutsit@eled.duth.gr

Περίληψη

Το περιβάλλον του μουσείου αποτελεί έναν πολύτιμο μαθησιακό πόρο. Κάθε μουσείο, ως τυπικός θεσμός πολιτισμού αλλά και ως άτυπη μορφή εκπαίδευσης, διαθέτει, χάρη στη Μουσειοπαιδαγωγική, την τεχνογνωσία, τις τεχνικές και τα μέσα που μπορούν να συνδυάσουν την ψυχαγωγία με την μάθηση. Η παρούσα εργασία μελετά τις απόψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τον ρόλο που διαδραματίζουν τα μουσεία στην σύνδεση του σχολείου με την τοπική κοινωνία και το «άνοιγμα» προς αυτήν. Ειδικότερα, εξετάζεται η εμπλοκή του μουσείου ως παράγοντας διαμόρφωσης μίας αλληλεπιδραστικής σχέσης σχολείου - τοπικής κοινωνίας. Από την ανάλυση των δεδομένων την έρευνας προκύπτει ότι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν την αξία της σύνδεσης του σχολείου με την τοπική κοινότητα και τα οφέλη της ανάπτυξης συνεργασιών μεταξύ τους. Επιπλέον, θεωρούν ότι τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα και οι μουσειοπαιδαγωγικές δράσεις, που υλοποιούνται κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, μπορούν να αποτελέσουν ένα ισχυρό εργαλείο στην εξωστρέφεια του σχολείου, αφού για την υλοποίησή τους απαιτείται η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους εκπροσώπους των μουσείων.

Λέξεις κλειδιά

Μουσείο, μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα, μουσειοπαιδαγωγικές δράσεις, πολιτιστική ταυτότητα. δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης.

Abstract

The museum environment is a valuable learning resource. Each museum, as a formal institution of culture but also as an informal form of education, has, thanks to Museum Pedagogy, the know-how, techniques and means that can combine entertainment with learning. This paper studies the views of primary school teachers on the role that museums play in connecting the school with the local community and opening up to it. In particular, the involvement of the museum as a shaping factor of an interactive school-local society relationship is examined. From the analysis of the research data it appears that the teachers recognize the value of connecting the school with the local community and the benefits of developing partnerships between them. In addition, they believe that the museum education programs and museum education activities that are implemented during the school year can be a powerful tool in the extroversion of the school, since, for their implementation, the cooperation of the teachers with the representatives of the museums is required.

Key words

Museum, museum education programs, museum education activities, cultural identity. creative learning environments.

0. Εισαγωγή

Η εξωστρέφεια του σχολείου απασχολεί έντονα την σύγχρονη εκπαιδευτική κοινότητα. Το σχολείο αποτελεί βασικό κομμάτι της κοινωνίας και για το λόγο αυτό η συνεργασία του με την τοπική κοινότητα θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική. Η τοπική κοινωνία οριοθετείται από τον χώρο, τους ανθρώπους που ζουν σε αυτόν και τις σχέσεις που δημιουργούν μεταξύ τους στο πέρασμα του χρόνου. Οι άνθρωποι που δημιουργούν προσωπικές σχέσεις μέσα σε μια περιορισμένη γεωγραφική περιοχή συνδέονται με κοινά χαρακτηριστικά, όπως αξίες, δράσεις και συμπεριφορές που απαρτίζουν τη συλλογική τους ταυτότητα (Δεβελέγκα, 2008). Στην συγκρότηση της πολιτιστικής ταυτότητας μίας περιοχής σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα μουσεία.

Τα μουσεία, όπως και άλλοι χώροι της τέχνης και του πολιτισμού, αποτελούν μόνιμους, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της (Desvallées & Mairesse, 2010). Οι κύριοι στόχοι που επιτελούν, πέρα από την εξασφάλιση της βιωσιμότητας και της οικονομικής τους αυτονομίας, είναι να διατηρούν, να προβάλλουν, να εκθέτουν και να προωθούν στο ευρύτερο κοινό πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες πολιτισμού. Για να σχεδιάσουν τα σύγχρονα μουσεία την επικοινωνιακή πολιτική τους και να εξασφαλίσουν επαρκείς πόρους είναι απαραίτητο να ικανοποιούν τις ανάγκες του κοινού που επιθυμούν να προσελκύσουν (Σηφάκη & Σηφάκης, 2007). Σε αυτήν την κατεύθυνση, ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας τους. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος ενός μουσείου οφείλει να είναι ο άνθρωπος - επισκέπτης του μουσείου και

όχι τα αντικείμενα και οι συλλογές, τα οποία λειτουργούν ως ψυχαγωγικά, πολιτιστικά αλλά και εκπαιδευτικά εργαλεία (Henrikson, 2001· Γεωργοπούλου & Αλεξανδροπούλου, 2015).

1. Το μουσείο ως φορέας πολιτισμού, εκπαιδευτικό εργαλείο και κομμάτι της τοπικής κοινωνίας

Τα μουσεία εντάσσονται στους χώρους πολιτισμικής αναφοράς, αφού με τις πολυδιάστατες δράσεις τους προσφέρουν στον επισκέπτη ευκαιρίες για να έρθει σε επαφή με τον υλικό και άυλο πολιτισμό (Μαγαλιού & Περακάκη, 2018). Τα σύγχρονα μουσεία αποτελούν χώρους που συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την μάθηση. Ήδη, από το 1990 και μετά, η θεωρία του Κονστρουκτιβισμού αποτέλεσε το έναυσμα για την μετατροπή του μουσείου-ναού σε μουσείο-χώρο εκπαίδευσης και μάθησης. Στη συνέχεια, το μουσείο εξελίχθηκε σε χώρο εμπειρίας όπου, σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών που το επισκέπτονται, υλοποιούνται εκπαιδευτικές δραστηριότητες με στόχο την απόκτηση εμπειριών σε μια μη τυπική μορφή εκπαίδευσης (Νικονάνου, 2015). Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελούν τα πανεπιστημιακά Μουσεία Εκπαίδευσης, τα οποία κηδεμονεύονται από ένα πανεπιστημιακό τμήμα και ο ρόλος τους είναι να ενισχύουν τη διδασκαλία επιτυγχάνοντας τη σύζευξη ακαδημαϊκής θεωρίας και πράξης (Γελαδάκη, 2006).

Τα μουσεία, χάρη στην ήπια δύναμη που τους δίνει ο πολιτιστικός πλούτος που διατηρούν και μεταδίδουν, διαμορφώνουν πολιτιστικές σχέσεις με τις πόλεις τους. Επανεξετάζοντας την ταυτότητα και τον ρόλο τους στην τοπική κοινωνία όπου δρουν, λειτουργούν ως μέσο για την αστική αναγέννηση. Δεν εστιάζουν αποκλειστικά στα εκθέματα αλλά εμπλέκονται με το κοινό τους και προσφέρουν διαδραστικές εμπειρίες, βάσει των ζωντανών ιστοριών που κουβαλούν τα αντικείμενα των συλλογών τους (Μούλιου, 2015). Τα μουσεία αποτελούν αποθετήρια μνήμης για τον τόπο τους και ανοιχτά σημεία επικοινωνίας και επαφής των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων που τα επισκέπτονται. Παράγουν ιστορική γνώση και συμβάλλουν στην δημιουργία και διατήρηση της τοπικής ταυτότητας (Καλούρη-Αντωνοπούλου, 1988). Μετασχηματίζουν την εμπειρία του παρελθόντος σε γνώση για το παρόν και το μέλλον.

Με οδηγό τα παραπάνω, τα μουσεία στην Δυτική Ευρώπη και στην Αμερική αναβαθμίστηκαν ποιοτικά ως προς τη διαχείριση, τη λειτουργία και την αξιολόγηση του έργου τους. Σε ό,τι αφορά στα ελληνικά μουσεία, από τις αρχές της μεταρρυθμιστικής περιόδου 1997-2007 αφουγκράστηκαν τις δονήσεις από τις αλλαγές που εξελίσσονταν σε μουσεία του εξωτερικού και σχετίζονταν με τη δομή, τη λειτουργία και το ρόλο τους. Έτσι, το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού εισήγαγε νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούσαν στη λειτουργική και εκπαιδευτική τους διάσταση. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα δημιουργίας της Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (ΔΑΜΕΕΠ)¹ (Μούλιου, 2015).

Το μουσείο συγκροτεί την συλλογική μνήμη της τοπικής κοινωνίας. Αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της κοινωνίας με την οποία σχετίζεται και πορεύεται σε ένα ταξίδι μέσα στον χρόνο. Η συλλογική μνήμη, την οποία

προστατεύει και συχνά ενισχύει το μουσείο, απαρτίζει τα εφόδια της τοπικής κοινωνίας στην χρονική συνέχεια και στις αλλαγές που βιώνει ή πρόκειται να βιώσει η εκάστοτε τοπική κοινωνία. Ο Bergson (1998) υποστηρίζει ότι εκτός από τον χρόνο μεταβάλλεται και ο χώρος που, λανθασμένα κάποιες φορές, νοείται ως στατικός. Η κοινή μνήμη που διατηρείται μέσω του μουσείου βοηθά στην αντιμετώπιση των χωρικών και χρονικών μεταβολών. Ο Τέρζογλου (2006) χαρακτηρίζει την μνήμη ως κινητήρια δύναμη των μελών μιας κοινωνίας που μεταβάλλεται και υπογραμμίζει την αξία των μνημείων και των αντικειμένων που εκτίθενται στο κοινό ορμώμενος από τα συναισθήματα που γεννιούνται στον επισκέπτη του μουσείου, ο οποίος τα βλέπει, τα ακούει και κάποιες φορές αλληλεπιδρά μαζί τους. Ως «μνημείο» θεωρείται κάθε ανθρώπινο τέχνημα που μπορεί να επικοινωνεί τον επισκέπτη με το παρελθόν και να του υπενθυμίζει ή να τον πληροφορεί για τα ήθη, τα έθιμα, τις αξίες, τον τρόπο σκέψης και την ζωή των προγόνων του (Γκιάτας, 2014). Μέσω αυτής της ανάγνωσης του παρελθόντος που κάνουν οι επισκέπτες του μουσείου συγκροτείται μια συλλογική συνείδηση στον πληθυσμό της τοπικής κοινωνίας, η οποία τον βοηθά να δράσει, με τον ίδιο ή με διαφορετικό τρόπο από ότι στο παρελθόν, για να δημιουργήσει ένα βελτιωμένο μέλλον για τα παιδιά του (Τολούδη, 2019).

Ο περιστασιακός χαρακτήρα της επικοινωνίας του μουσείου με την τοπική κοινωνία εμφανίζεται συχνά ως αποτέλεσμα της έλλειψης χρηματοδότησης, μόνιμου ειδικευμένου προσωπικού και αμοιβαίας εμπιστοσύνης ανάμεσα στο μουσείο και την τοπική κοινωνία, στην οποία δραστηριοποιείται. Οι Martin, Crooke και Sandel, σε έρευνες που διεξήγαγαν σε μουσεία του Βελγίου (Βλαχάκη, 2014), υποστήριξαν ότι η κοινωνική προσφορά των μουσείων δεν αποτελεί πάντα προτεραιότητα στις τοπικές κοινωνίες. Στον αντίποδα των ερευνών αυτών, η Hein (2000) επισημαίνει ότι μια εκ νέου αναδιαπραγμάτευση της σχέσης του μουσείου με το κοινό του είναι αναγκαία, αφού πρώτα μεταμορφωθεί από μία αντικειμενοκεντρική συλλογή σε έναν ανθρωποκεντρικό φορέα πολιτισμού, με απώτερο στόχο την οικοδόμηση της γνώσης. Η στροφή αυτή του μουσείου είναι αναγκαία ώστε να αποτελέσει εμπειρία για τον επισκέπτη. Άλλωστε, είναι θετικό το γεγονός πως τα μουσεία έχουν αρχίσει να δίνουν έμφαση στο σχεδιασμό και στην παρουσίαση και να γίνονται πιο θεατρικά, ώστε να προσφέρουν θέαμα στον επισκέπτη. Το διακύβευμα είναι οι αντιδράσεις του επισκέπτη μέσα από την εμπειρία και ο μετασχηματισμός των εκθεμάτων του παρελθόντος σε ζωντανά μουσειακά αντικείμενα.

2. Σύνδεση τοπικής κοινωνίας και σχολείου

Η κάθε σχολική μονάδα αποτελεί ένα τμήμα του εκπαιδευτικού θεσμού, ο οποίος δεν είναι απλά ένας γραφειοκρατικός και τυπικός θεσμός της σύγχρονης κοινωνίας αλλά επιτελεί ταυτόχρονα σκοπούς και διαδραματίζει ρόλους, ως κοινωνικός θεσμός. Η Μυλωνάκου-Κεκέ (2019) προσδιορίζει το σχολείο ως αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας, ειδικότερα της τοπικής κοινωνίας, της οποίας αποτελεί ζωτικό όργανο. Ο κοινωνικοπαιδαγωγικός ρόλος

του σχολείου μπορεί να επιτελεστεί όταν το σχολείο είναι προσανατολισμένο στην επικοινωνιακή και αμφίδρομη επικοινωνία του με την οικογένεια των μαθητών και την ευρύτερη κοινότητα, στην οποία ανήκει. Η σχέση του με την κοινότητα θα συμβάλλει καθοριστικά τόσο στην επίτευξη του έργου του όσο και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας (Καλεσπούλου, 2011).

Το σχολείο, με το «άνοιγμά» του προς την τοπική κοινωνία, αξιοποιεί το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών. Επιπρόσθετα, με την ενεργό εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στην εκπαίδευση των μαθητών, οι οποίοι είναι ταυτόχρονα και μέλη αυτής της κοινωνίας, οικοδομείται η γνώση, χωρίς ωστόσο να παραμελείται η πολιτισμική ταυτότητα των μαθητών. Με άλλα λόγια, η πορεία της μάθησης χρησιμοποιεί τον πολιτισμό ως αφετηρία για να κατακτήσει την γνώση (Σμυρναίου & Πανταζοπούλου, 2020), το δε σχολείο από εκπαιδευτικό ίδρυμα μετατρέπεται σε βασικό κομμάτι της τοπικής κοινωνίας. Δεδομένου ότι στο χώρο του εκκολάπτονται οι αυριανοί πολίτες της κοινωνίας, κρίνεται αναγκαία και ιδιαίτερα επωφελής η ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην εκπαίδευση και η συνεργασία της στο έργο του σχολείου. Επιπλέον, η τοπική κοινωνία διαθέτει εργαλεία, όπως τα μουσεία, τα οποία θα αποτελέσουν πηγή μάθησης για τους μαθητές και θα τους δώσουν την ευκαιρία να ανακαλύψουν την γνώση και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος (Σαϊτίτη, 2008).

Σε μια προσπάθεια να εντοπιστούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του λεγόμενου «ανοικτού» σχολείου είναι σημαντική η αξιοποίηση ενός πλήθους παραμέτρων. Ο Παπούλιας (2018) επισημαίνει πως πρωταρχικό στοιχείο για τον χαρακτηρισμό του σχολείου ως «ανοικτό» είναι ο αποκεντρωμένος τρόπος λειτουργίας του. Επιπλέον, το «ανοικτό» σχολείο λαμβάνει υπόψη του τα στοιχεία και τις συνθήκες που επικρατούν στην τοπική κοινωνία, την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό της. Είναι δημοκρατικό, προσφέροντας ίσες ευκαιρίες μάθησης σε όλους τους μαθητές, ανθρώπινο, χαρούμενο και δημιουργικό. Ακόμη, στρέφεται σε καινοτόμες μορφές διδασκαλίας προωθώντας το συνεργατικό πνεύμα (Näykki, Isohäätä & Järvelä, 2021). «Ανοικτό», επίσης, χαρακτηρίζεται το σχολείο που επιδιώκει την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση με εργαλείο τις Νέες Τεχνολογίες και χρησιμοποιεί το διαδίκτυο ως δίαυλο επικοινωνίας (Kook, 1997). Το σχολείο, το οποίο οργανώνει πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δράσεις, αποτελεί ζωντανό κύτταρο της τοπικής κοινωνίας και αλληλεπιδρά μαζί της, με κίνητρο το κοινό συμφέρον. Οι κοινωνικές εκδηλώσεις και η ενεργή συμμετοχή των μαθητών σε προγράμματα της τοπικής κοινωνίας υπογραμμίζουν τον σύγχρονο χαρακτήρα του σχολείου, το οποίο προετοιμάζει τους μελλοντικούς πολίτες ώστε να είναι ευαισθητοποιημένοι στα προβλήματα, τις ανάγκες και τους στόχους της κοινωνίας αυτής (Wickens, 2012).

Δεδομένης της γεωμορφολογικής ποικιλίας της χώρας μας, η τοπική ιστορία και η πολιτιστική κληρονομιά κάθε περιοχής σχηματίζουν ένα παζλ, του οποίου τα κομμάτια συνθέτουν την εθνική ταυτότητα. Αυτό σημαίνει πως το σχολείο μπορεί να ενσωματώσει τα γεωγραφικά, ιστορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά κάθε τόπου για να διατηρήσει τις τοπικές ταυτότητες, οι οποίες θα σχηματίσουν την πολυδιάστατη εθνική ταυτότητα. Πέρα

από τα παραπάνω, το σχολείο σήμερα μπορεί να μυήσει τους μαθητές και στην επιστημονική έρευνα και να υλοποιήσει, σε συνεργασία με ερευνητικά κέντρα, μουσεία και λοιπούς οργανισμούς, εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία θα καλύψουν τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών (Καρύδας, 2018). Τα μουσεία, με τις εκπαιδευτικές δράσεις που προσφέρουν, μπορούν να αποτελέσουν τον συνδετικό κρίκο που θα ενώσει το σχολείο με την τοπική κοινωνία.

3. Σύνδεση μουσείου και σχολείου

Η ανάγκη σύνδεσης του μουσείου με την εκπαίδευση έγινε ορατή από πολύ νωρίς (McCann Morley, 1955). Σύμφωνα με τον O'Dea (1955), για την UNESCO τα μουσεία αποτελούν εκπαιδευτικά ιδρύματα όπου οι εκπαιδευτικοί, σε συνεργασία με τους μουσειοπαιδαγωγούς, μπορούν να σχεδιάσουν και να πραγματοποιήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμοσμένα στο ηλικιακό και γνωστικό επίπεδο των μαθητών.

Η αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στο μουσείο και το σχολείο χαρακτηρίζεται από την διαφοροποίηση της μάθησης στα δύο αυτά περιβάλλοντα. Σύμφωνα με έρευνα της Νικονάνου (2015), η μάθηση στο σχολείο βασίζεται στο βιβλίο ενώ στο μουσείο περιστρέφεται γύρω από τα αντικείμενα. Αξιοποιώντας τα εκθέματα, το μουσείο προωθεί την βιωματική μάθηση. Πρωταρχικό ρόλο έχει η εμπειρία του επισκέπτη-εκπαιδευόμενου και όχι η πληροφορία. Μέσα από την εμπειρία επιδιώκεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων και ο ιστορικός και κριτικός γραμματισμός των μαθητών (Καραμανώλη, 2019). Για να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε μουσειακού προγράμματος απαιτείται η ανάλογη υποστήριξη από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος δεν αρκεί να έχει απλά τον ρόλο του συνοδού, αλλά να είναι σε θέση να υλοποιεί τέτοιου είδους προγράμματα (Ντελή, 2017).

Τα μουσεία σχεδιάζουν και υλοποιούν ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευτικών δράσεων που απευθύνονται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Τα μουσειακά προγράμματα είναι σχεδιασμένα ώστε να εναρμονίζονται με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και χρησιμοποιούν μέσα και τεχνικές που κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών (Νάκου, 2001). Οι αφηγήσεις στον χώρο του μουσείου, με παράλληλη επίδειξη ή ακόμα και χρήση των αντικειμένων της έκθεσης, η δραματοποίηση, τα ομαδικά παιχνίδια, το κυνήγι θησαυρού και τα δημιουργικά εργαστήρια στοχεύουν όχι μόνο στην ψυχαγωγία, αλλά και στην μάθηση (Τσιτούρη, 2010). Τέτοιου είδους δράσεις στοχεύουν στην κατανόηση της μουσειακής πληροφορίας και στη βιωματική προσέγγιση των μαθητών με την πολιτιστική κληρονομιά και την τοπική ιστορία (Αδάμ-Βελένη, Γεωργάκη & Ξανθοπούλου, 2010). Η δυνατότητα βιωματικής εκπαιδευτικής εμπειρίας που προσφέρει το μουσείο ενισχύει την δημιουργικότητα του ατόμου, την ομαδοσυνεργατική μάθηση και την διαθεματική προσέγγιση, με αποτέλεσμα οι μαθητές να διακρίνονται αποτελεσματικά πολύπλοκες και δυσνόητες έννοιες (Νικονάνου, 2015).

Η Κονστρουκτιβιστική θεωρία μάθησης βρίσκει εφαρμογή στον χώρο του μουσείου μέσω της Μουσειοπαιδαγωγικής (Οικονόμου, 2003). Η Μουσειοπαιδαγωγική αποτελεί έναν ιδιαίτερο κλάδο της Παιδαγωγικής Επιστήμης (Shaffer, 2019) που σχεδιάζει και υλοποιεί

εκπαιδευτικά προγράμματα με συγκεκριμένη διδακτική στοχοθεσία, λαμβάνοντας υπόψη τις σωματικές, ηλικιακές, γνωστικές και συναισθηματικές ιδιαιτερότητες και ανάγκες των μαθητών-επισκεπτών (Φιλιππουπολίτη, 2015· Μπίκος & Κανιάρη, 2014). Οι μουσειοπαιδαγωγοί, οι οποίοι αναλαμβάνουν τον σχεδιασμό και την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, χρειάζεται να έχουν, εκτός από εξειδικευμένη κατάρτιση, άριστες επικοινωνιακές δεξιότητες για να μπορέσουν να δημιουργήσουν, σε ελάχιστο χρόνο, θετικό κλίμα και να κερδίσουν την εμπιστοσύνη και το ενδιαφέρον των μαθητών (Μυρογιάννη-Αρβανιτίδη, 1999). Το μουσείο, ως άτυπη μορφή εκπαίδευσης, ενεργοποιεί, μέσω της Μουσειοπαιδαγωγικής, εκείνες τις δεξιότητες των μαθητών που θα τους βοηθήσουν να κατακτήσουν βιωματικά την γνώση σε ένα περιβάλλον φιλικό και ευχάριστο, μακριά από το αυστηρό πλαίσιο της σχολικής τάξης. Την ίδια στιγμή, με το «άνοιγμα» του σχολείου προς το μουσείο, αναπτύσσεται η πολιτισμική συνείδηση των μαθητών, οι οποίοι κατανοούν την πολιτιστική ταυτότητα του τόπου τους μέσα από την αυθεντικότητα των ιστορικών τεκμηρίων (Ράπτου, 2006).

4. Μεθοδολογία της έρευνας

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών Σ πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τη συνεισφορά του μουσείου στην σύνδεση του σχολείου με την τοπική κοινωνία. Ειδικότερα, επιχειρήθηκε η καταγραφή και η ερμηνεία των απόψεων υπηρετούντων εκπαιδευτικών αναφορικά με τη συνεργασία των σχολείων με τα μουσεία, με γνώμονα πάντα το «άνοιγμά» τους προς την τοπική κοινωνία.

Για την πραγματοποίηση της παρούσας μελέτης κρίθηκε απαραίτητη η διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας, η οποία θα αναδείκνυε τις απόψεις των εκπαιδευτικών βάσει της προσωπικής τους εμπειρίας και πρακτικής (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη (Ιωσηφίδης, 2003). Η συνέντευξη περιελάμβανε ερωτήσεις αναφορικά με τη σημασία του «ανοίγματος» του σχολείου προς την τοπική κοινωνία και τον τρόπο επίτευξης του εγχειρήματος αυτού, τον βαθμό υλοποίησης των στόχων του σχολείου μέσα από την προώθηση της συνεργασίας αυτής, τη σημασία αξιοποίησης μουσειακών προγραμμάτων και δράσεων ως εκπαιδευτικά εργαλεία και, τέλος, την ανάδειξη των χαρακτηριστικών που προάγουν την εξωστρέφεια σχολείου και συντελούν στην υλοποίηση των στόχων αυτών.

Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δέκα εκπαιδευτικοί (έξι γυναίκες και τέσσερις άνδρες) που υπηρετούν σε δημοτικά σχολεία του νομού Έβρου. Η συλλογή του ερευνητικού υλικού πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2022. Όλες οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν, αφού προηγουμένως εξασφαλίστηκε η συναίνεση των συνεντευξιζόμενων. Η κάθε συνέντευξη διήρκεσε, περίπου, είκοσι πέντε λεπτά.

Η επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων έγινε με την τεχνική της δόμησης (Μπονίδης, 2004), προκειμένου να προβληθούν και να αναλυθούν συγκεκριμένα σημεία του ερευνητικού υλικού, σύμφωνα με καθορισμένα κριτήρια. Στη συνέχεια, ακολούθησε η περιγραφική

αποτύπωση των όσων είπαν οι συνεντευξιαζόμενοι, αποσπάσματα των οποίων παρατίθενται παρακάτω.

5. Παρουσίαση ευρημάτων

5.1. Η σημασία του «ανοιγματος» του σχολείου στην τοπική κοινωνία

Μιλώντας για ένα «ανοιχτό» σχολείο, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν αυτονόητη την προσπάθεια να βγουν οι μαθητές εκτός των τειχών της σχολικής κοινότητας και να επιτρέψουν στην κοινωνία, υπό προϋποθέσεις, να εισέλθει σε αυτή. Ειδικότερα, αναγνωρίζουν την αξία της συνεργασίας μεταξύ σχολείου και κοινωνίας και θεωρούν πολύ σημαντικό το να υπάρχει ένας ανοιχτός διάυλος επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με την τοπική κοινωνία. Άλλωστε, το σχολείο αποτελεί βασικό κομμάτι της κοινωνίας και η συνεργασία μαζί της μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να επιφέρει, τόσο για τους μαθητές όσο και για την ίδια την κοινωνία.

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα διαβάζουμε: (Η. Π.) «Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό να 'ανοιχτεί' το σχολείο προς την κοινωνία και η κοινωνία προς το σχολείο, γιατί νομίζω ότι είναι αλληλένδετα. Ούτως ή άλλως κάθε σχολείο είναι μια αποτύπωση της κοινωνίας μας. Και τα παιδιά αυτά, αύριο θα είναι οι πολίτες της χώρας, αυτού του τόπου τέλος πάντων. Οπότε, σίγουρα είναι πολύ σημαντικό να συμβαίνει με όλους όμως τους τοπικούς φορείς, δηλαδή θα μπορούσε να είναι από μια βιβλιοθήκη μέχρι ένα μουσείο». Ένας εκπαιδευτικός (Γ. Θ.) ανέφερε: «Το σχολείο είναι κομμάτι της κοινωνίας. Πιστεύω ότι είναι, θα το πω και πυλώνας της κοινωνίας. Θεωρώ πολύ σημαντικό κομμάτι το σχολείο στην κοινωνία και επίσης, είναι ο μικρόκοσμος της κοινωνίας. Επομένως, δεν μπορεί να μείνει αποκομμένο από αυτή. Και θεωρώ πως με την κάθε ευκαιρία, θα πρέπει να γίνονται διάφορες δράσεις με τις οποίες να έρχεται και η κοινωνία στο σχολείο και το σχολείο στην κοινωνία, δηλαδή θα πρέπει να υπάρχει μία συνεχής αλληλεπίδραση και για την κοινωνικοποίηση των μαθητών». Άλλος εκπαιδευτικός (Χ. Τ.) τόνισε εμφαντικά: «Πάρα πολύ! Πολύ σημαντικό! Μα ούτως ή άλλως, τα παιδιά ζούνε μέσα στην κοινωνία. Υποτίθεται ότι υπάρχει ένα τείχος ανάμεσα στο σχολείο και στους γονείς και την κοινωνία γενικά και οτιδήποτε άλλο και σιγά σιγά προσπαθούμε μέσα από τέτοιες δράσεις να γκρεμιστεί αυτό το τείχος... Οι γονείς να μπουν μέσα στο σχολείο είναι πολύ δύσκολο· και τώρα, αυτή την περίοδο, που υπάρχει το covid, δεν γίνεται· οπότε αναγκαστικά πρέπει να βγει το σχολείο έξω· δηλαδή, οι μαθητές να πηγαίνουν με διάφορες δράσεις σε μουσεία, σε διάφορους συλλόγους, σε διάφορους φορείς και οτιδήποτε άλλο».

5.2. Η επίτευξη των στόχων του σχολείου μέσω της συνεργασίας του με την τοπική κοινωνία

Το σύγχρονο σχολείο δεν στοχεύει μόνο στην μετάδοση γνώσεων αλλά αποσκοπεί και στην ολόπλευρη ανάπτυξη και συγκρότηση της προσωπικότητας του μαθητή. Θέτει, δηλαδή, πέρα από τους γνωστικούς, κοινωνικούς και ψυχοσυναισθηματικούς στόχους, οι οποίοι είναι δύσκολο να επιτευχθούν στην κλειστή κοινωνία του σχολικού περιβάλλοντος.

Η συνεργασία του σχολείου με την τοπική κοινωνία συμβάλλει καθοριστικά στην κοινωνικοποίηση των μαθητών και στην γνωριμία τους με το παρόν και το παρελθόν του τόπου τους.

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα διαβάζουμε: (Χ. Σ.) «Το σχολείο είναι η πρώτη μικρή κοινωνία στην οποία μπαίνουν τα παιδιά μετά την οικογένεια. Το σχολείο δεν μαθαίνει στα παιδιά μόνο γλώσσα, μαθηματικά, ιστορία, θρησκευτικά και μελέτη. Το σχολείο είναι εκείνο που αναλαμβάνει να δημιουργήσει τον αυριανό πολίτη, άρα πρέπει να κάνει και δράσεις ως προς αυτό. Πώς θα μάθω στα παιδιά για την πόλη, για την χώρα, για την κοινωνία, μέσα από την τάξη; Πρέπει να τους βγάλω στην πόλη, να τους την μάθω, να τους γνωρίσω την ιστορία της· αυτό μπορεί να γίνει μόνο βιωματικά· στις γειτονιές της πόλης, στα μουσεία, σε συνεργασία ακόμη και με κάποια επαγγέλματα που συνθέτουν την ταυτότητα της τοπικής κοινωνίας». Άλλη εκπαιδευτικός (Ε. Ξ.) ισχυρίστηκε: «Η αλήθεια είναι ότι συγκρίνοντας τα τωρινά εκπαιδευτικά χρόνια με τα δικά μου εκπαιδευτικά χρόνια όταν ήμουν μαθήτρια, που ήμασταν πολύ μέσα στο σχολείο και δεν υπήρχε περίπτωση να βγούμε έξω από αυτό, είναι πολύ καλύτερα τώρα· δηλαδή, δίνονται άπειρες ευκαιρίες στα παιδιά και οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί είναι πρόθυμοι να κάνουν κάτι διαφορετικό, γιατί βλέπουν ότι οι μαθητές είναι πολύ πιεσμένοι. Αυτό το βιωματικό τους αρέσει περισσότερο. Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό το 'άνοιγμα' προς την τοπική κοινωνία μέσω αυτών των προγραμμάτων και χρειάζεται να γίνουν, γιατί ο ρόλος του σχολείου έχει αλλάξει κατά πολύ· την κλασική γνώση, πλέον, τα παιδιά μπορούν να την πάρουν και με άλλους τρόπους, δεν τους αρκεί ο εκπαιδευτικός. Αλλά μ' αυτό, με αυτή την επαφή με τα μουσεία και με την τοπική κοινωνία και με το 'άνοιγμα' που είναι κάτι βιωματικό που δεν μπορεί να το προσφέρει άλλος». Ένας εκπαιδευτικός (Δ. Β.) ανέφερε: «...μιλάμε για κοινωνικοποίηση των παιδιών, αλλά η κοινωνικοποίηση αυτή έρχεται μόνο με τέτοιου είδους εκδηλώσεις που γίνονται από το σχολείο και με την ευκαιρία των μαθημάτων, γιατί, κακά τα ψέματα, αν το παιδί δεν μπει στην κοινωνία είτε με επισκέψεις είτε με τέτοια συντονισμένα προγράμματα, δεν κοινωνικοποιείται εύκολα το παιδί». Άλλος εκπαιδευτικός (Δ. Α.) υπογράμμισε: «...το 'άνοιγμα' προς την κοινωνία είναι πολύ σημαντικό να γίνει, γιατί δίνει πλήθος ερεθισμάτων στα παιδιά που βλέπουν πράγματα απ' έξω και βλέπουν και την αγορά εργασίας, βλέπουν και τους ανθρώπους, τον τρόπο ζωής, μαθαίνουν και πράγματα τα οποία... δεν είναι μόνο στα βιβλία η γνώση. Βλέπουν, συμμετέχουν σε δραστηριότητες, γνωρίζουν το παρελθόν τους, έρχονται άτομα από φορείς στα σχολεία, μιλάνε, μας ενημερώνουν. Το θεωρώ σημαντικό να γίνεται· έχει πάρα πολλά οφέλη για όλους». Μία εκπαιδευτικός (Η. Π.) δήλωσε: «Σκέφτομαι ότι εδώ, στην Κέρκυρα, έχουμε ένα, που μπορεί να μην είναι μουσείο, αλλά λειτουργεί σαν μουσείο που φτιάχνουν σαπούνια, την Σαπωνοποιία. Αυτό είναι τοπικό προϊόν. Εκεί μέσα είναι σαν μουσείο. Μπορεί να μην γράφει απέξω Μουσείο, αλλά είναι σαν μουσείο, γιατί αυτό συμβαίνει εκεί πάρα πολλά χρόνια. Η επιχείρηση διατηρείται ακόμα και όντως γίνονται εκπαιδευτικές εκδρομές στο χώρο αυτό. Σκεπτόμενη λοιπόν αυτό, έρχονται σε επαφή τα παιδιά και με τα επαγγέλματα και με τον τόπο τους και σίγουρα αποκτούν πολλά οφέλη από αυτό· και γνώση, αλλά και έναυσμα για την συνέχεια... Επίσης, η Κέρκυρα έχει και τα μουσεία

ελιάς και λαδιού· αν τα σκεφτούμε όλα αυτά, σίγουρα είναι γνώση και όχι μόνο γνώση, είναι και η κληρονομιά, η πολιτιστική κληρονομιά μας. Δηλαδή, είναι κέρδος μόνο να ξέρουν τα παιδιά από πού προήλθαν και πού πάνε».

5.3. Η αξιοποίηση των μουσειακών προγραμμάτων ως εκπαιδευτικά εργαλεία

Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν την ανάγκη του σχολείου για «άνοιγμα» προς την τοπική και ευρύτερη κοινωνία. Αυτό που φαίνεται να τους απασχολεί είναι ο κατάλληλος σχεδιασμός μουσειακών προγραμμάτων και δράσεων που καθορίζει και την αποτελεσματικότητά τους. Επισημαίνουν την αξία των συμμετοχικών δραστηριοτήτων που ενθαρρύνουν την ενεργό δράση των μαθητών.

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα διαβάζουμε: (Η. Π.) «Σίγουρα τα εκπαιδευτικά προγράμματα των μουσείων είναι εργαλείο για το 'άνοιγμα' του σχολείου στην τοπική κοινωνία! Απλά, θα ήταν προτιμότερο να συμβαίνει λιγάκι πιο δομημένα». Μία εκπαιδευτικός (Ε. Ζ.) ανέφερε: «Τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα πρέπει να χρησιμοποιηθούν με πάρα πολλούς τρόπους· είτε με προσκλήσεις που κάνουν τα μουσεία στα σχολεία είτε με παρουσιάσεις των ίδιων των φορέων, να κάνουν δηλαδή επισκέψεις επιτόπου στο σχολείο και να παρουσιάζουν αυτό το οποίο θέλουν τα παιδιά να επισκεφτούν και να προσεγγίσουν· με προσκλήσεις, όπως είπα... με περισσότερες δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά θα είναι ενεργά και θα μπορούν να συμμετέχουν, ακόμα και με την εθελοντική προσφορά που μπορεί να γίνει αυτή». Ένας εκπαιδευτικός (Χ. Τ.) τόνισε: «Τα βιβλία εμπεριέχουν πληροφορίες, είτε είναι γλώσσα είτε είναι ιστορία είτε είναι τα μαθηματικά ακόμα· μπορούμε να δούμε πολλές πληροφορίες και μέσα στα μουσεία· στην τάξη γίνεται μέσα από τα βιβλία. Στα μουσεία θα μπορούσαν να γίνουν βιωματικά καθαρά. Οπότε τα παιδιά να 'ανοιχτούν', να πηγαίνουν στα μουσεία, να κάνουν διάφορες δράσεις. Αν και υπάρχει μια ένσταση ότι οι δράσεις στα μουσεία δεν συνάδουν τόσο μαζί με τα σχολικά εγχειρίδια».

5.4. Τα χαρακτηριστικά του σχολείου που προάγουν την εξωστρέφειά του και συμβάλλουν στην υλοποίηση μουσειακών προγραμμάτων

Οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν τα χαρακτηριστικά της σχολικής μονάδας που μπορεί να προωθήσουν ή και να αποτρέψουν την επικοινωνιακή σχέση σχολείου – τοπικής κοινωνίας και να συμβάλλουν στην υλοποίηση μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων και δράσεων. Αναγνωρίζουν τον ρόλο του διευθυντή, του συλλόγου διδασκόντων αλλά και του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων κάθε σχολικής μονάδας για την συνεργασία και αλληλεπίδραση του σχολείου με την τοπική κοινωνία.

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα διαβάζουμε: (Ε. Ζ.) «Η προσπάθεια για εξωστρέφεια σχετίζεται με το κλίμα του σχολείου, με το πόσο δεκτικοί είναι, τόσο ο σύλλογος των διδασκόντων, αλλά και το διοικητικό προσωπικό. Υπάρχουν διευθυντές οι οποίοι δείχνουν από την αρχή μία πολύ θετική στάση. Υπάρχουν και διευθυντές, οι οποίοι δεν δέχονται· υπάρχουν εκπαιδευτικοί οι οποίοι θέλουν, όμως δεν έχουν την κατάλληλη κατάρτιση·

οπότε, επαφίεται καθαρά στο κλίμα που υπάρχει στο σχολείο και στο πώς το διαχειρίζεται ο εκάστοτε διευθυντής». Μία εκπαιδευτικός (Ε. Ξ.) ανέφερε: «Εδώ παίζουν πραγματικά ρόλο όλοι αυτοί οι παράγοντες, ξεκινάει πρώτα από τον διευθυντή, γιατί μου έχει τύχει να είμαι σε σχολείο που να θέλουν οι εκπαιδευτικοί και να μην θέλει ο διευθυντής, οπότε σταματάει εκεί. Έχει τύχει, επίσης, να επιθυμεί ο διευθυντής και να μην είναι πρόθυμοι οι εκπαιδευτικοί για τους δικούς τους λόγους και λόγω έλλειψης χρόνου, χωρίς να υπάρχει κάποια κακόβουλη πρόθεση από τη μία και από την άλλη πλευρά. Οπότε, οπωσδήποτε συμβάλλει ο διευθυντής, ο σύλλογος, πολλές φορές και ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων, γιατί και με εκείνους υπάρχει συνεννόηση στο να πραγματοποιηθούν και να υλοποιηθούν ειδικά οι επισκέψεις· και βέβαια και το υλικό. Είναι και το πώς θα προωθήσουν και οι εκπαιδευτικοί κάτι στα παιδιά για να κερδίσουν το ενδιαφέρον τους και να υπάρχει τελικά συμμετοχή· αλλά σίγουρα για να έχουν επιτυχία και συμμετοχή τα σχολεία σε τέτοιου τύπου προγράμματα, χρειάζεται να συμβάλλουν όλοι, όλοι και από λίγο». Άλλος εκπαιδευτικός (Δ. Α.) δήλωσε: «Ο διευθυντής πρέπει να έχει όραμα, να έχει ένα σχέδιο, ένα πλάνο και να εμπνέει όλο το προσωπικό και το διδακτικό και τους μαθητές. Πρέπει να υπάρχει ένα καλό κλίμα ανάμεσα στους δασκάλους. Και αυτοί είναι οι κυριότεροι παράγοντες, να εμπνέει ο διευθυντής, να είναι συνεργατικός, να μην έχει το αυταρχικό στυλ διοίκησης και οι εκπαιδευτικοί μεταξύ τους, το διδακτικό προσωπικό να έχει μια τυπική συνεργασία, να μην υπάρχουν έντονες προστριβές. Γι' αυτό θεωρώ ότι το σχολικό κλίμα, η ύπαρξη ενός θετικού κλίματος, βοηθάει πάρα πολύ στην εξωστρέφεια».

6. Διαπιστώσεις - Συζήτηση

Οι ερωτηθέντες εκπαιδευτικοί υπογραμμίζουν την αξία της σύνδεσης του σχολείου με την τοπική κοινωνία και την ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ τους. Εξάλλου, τονίζουν πως το σχολείο αποτελεί βασικό κομμάτι της κοινωνίας. Οι Βορβή, Δανιηλίδου & Παπαγάλλου (2016) επισημαίνουν την σημασία της σύνδεσης του σχολείου με την τοπική κοινωνία. Οι συνεργασίες που γίνονται αναδεικνύουν το σχολείο σε εστία γνώσης και πολιτισμού, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται το αίσθημα της αλληλεγγύης και της ομαδικότητας. Οι εκπαιδευτικές δράσεις που γίνονται με την συνδρομή φορέων της τοπικής κοινωνίας φέρνουν τους μαθητές σε επαφή με την καθημερινή πραγματικότητα, τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο (Οικονόμου, 2003). Οι Αποστολάκης & Σφακιανάκη (2006) διαπιστώνουν πως με την προσέγγιση της τοπικής κοινωνίας δίνεται στους εκπαιδευτικούς και στους μαθητές η δυνατότητα να κατανοήσουν τα φυσικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του τόπου τους. Επιπλέον, οι μαθητές αποκτούν δεξιότητες και υιοθετούν στάσεις που τους βοηθούν να ευαισθητοποιηθούν και να αποκτήσουν κριτική άποψη απέναντι στα τοπικά θέματα (Zachariou & Symeou, 2008). Συνειδητοποιούν πως δεν είναι μόνο μαθητές της σχολικής κοινότητας, αλλά και ενεργά μέλη της τοπικής κοινωνίας.

Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν πως τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο για το «άνοιγμα» του σχολείου προς την κοινωνία, αφού για την

υλοποίησή τους χρειάζεται συνεργασία με τους εκπροσώπους του μουσείου (Shaffer, 2019). Εξάλλου, δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να έρθουν σε επαφή με την πραγματικότητα της κοινωνίας, είτε αυτή είναι η σύγχρονη κοινωνία είτε η πιο παλιά, και να δράσουν εκτός του σχολικού περιβάλλοντος (Νάκου, 2001). Η Παπαδάκη (2015) υποστηρίζει πως το μουσείο έχει τη δυναμική να διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο τόσο στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των μαθητών όσο και της συνειδητοποίησης πως και οι ίδιοι συμμετέχουν στην κοινωνία. Τα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα αποτελούν εργαλείο ώστε οι μαθητές να εκτιμήσουν τον υλικό πολιτισμό και να σεβαστούν την πολιτιστική κληρονομιά. Μέσα στο μουσείο οι μαθητές γνωρίζουν τον κόσμο που τους περιβάλλει, την ιστορία τους, τον πολιτισμό τους (Καλούρη - Αντωνοπούλου, 1988), μαθαίνουν να συνεργάζονται, να πειραματίζονται, να συσχετίζουν και, κυρίως, να αποκτούν εμπειρίες. Τα μουσεία προάγουν την διαγενεακή επικοινωνία και ενθαρρύνουν την διατήρηση της ιστορικής και πολιτιστικής παράδοσης.

Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά που βοηθούν στην εξωστρέφεια του σχολείου οι εκπαιδευτικοί ξεχώρισαν το προφίλ του διευθυντή, τις σχέσεις των συναδέλφων και το κλίμα που επικρατεί στην σχολική μονάδα (Καλεσοπούλου, 2011). Κάποιοι αναφέρθηκαν στην συμβολή του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων αλλά και στις χορηγίες που μπορούν να συνεισφέρουν στην πραγματοποίηση προγραμμάτων εκτός των σχολικών εγκαταστάσεων. Σύμφωνα με την Πετροπούλου (2015), η έλλειψη συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των συναδέλφων, κυρίως αυτών με μεγάλη προϋπηρεσία που έχουν συνηθίσει να δουλεύουν μόνοι τους, καθώς και η απουσία υποστήριξης από τον διευθυντή δρουν ανασταλτικά στην υλοποίηση δράσεων εκτός σχολείου. Αντίθετα, η θετική στάση των συναδέλφων και η επιβράβευση προσπαθειών για καινοτόμες δράσεις που συμβάλλουν στην εξωστρέφεια, λειτούργούν παρωθητικά.

Σημείωση

1. Η Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (ΔΑΜΕΕΠ), Κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού με επιτελικό χαρακτήρα, εποπτεύει το σύνολο των δημόσιων αρχαιολογικών μουσείων και συλλογών της χώρας ως προς την οργάνωση και λειτουργία τους. Κύριοι στόχοι της είναι η προώθηση σύγχρονων μουσειολογικών - μουσειογραφικών αντιλήψεων και η πρακτική εφαρμογή τους, η προώθηση και η εποπτεία περιοδικών αρχαιολογικών εκθέσεων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, καθώς και εκπαιδευτικών προγραμμάτων και λοιπών επικοινωνιακών δράσεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία της χώρας (<https://archaeologicalmuseums.gr/el/contactUs>).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αδάμ-Βελένη, Π. Γεωργάκη, Π. & Ξανθοπούλου, Κ. (2010) Εκπαιδευτικά προγράμματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (Μουσείο και σχολεία, Εκπαιδευτικό πρόγραμμα περιήγησης ενηλίκων). Στο Μ. Βέμη & Ε. Νάκου (Επιμ.), *ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ* (σελ. 195-206).. Αθήνα: Νήσος.
- Αποστολάκης, Δ. & Σφακιανάκη, Μ. (2006) Ευαισθητοποίηση και προσέγγιση της τοπικής κοινωνίας του Νομού Ηρακλείου μέσα από τις δράσεις της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Πρακτικά 2^{ου} Συνεδρίου Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (σελ. 56-64). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ - Παν/μιο Αιγαίου.
http://kpe-kastor-old.kas.sch.gr/kpe/yliko/sppe2/oral/PDFs/56-64_oral.pdf
- Βλαχάκη, Μ. (2014) *Μουσεία, προφορική ιστορία και διαπολιτισμική αγωγή*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Βορβή, Ι., Δανιηλίδου, Ε. & Παπαγάλου, Φ. (2016) Αλληλεπίδραση σχολείου, τοπικής κοινωνίας και αυτοδιοίκησης μέσα από τυπικές, ημιτυπικές και άτυπες σχολικές πρακτικές γραμματισμού. *Εκπαιδευτικός κύκλος*, 4 (3), 96-108.
- Γελαδάκη, Σ. (2006) Πανεπιστημιακά Μουσεία Εκπαίδευσης: Η παιδαγωγική διάσταση της ανάπτυξης του εκπαιδευτικού παρελθόντος. Στο 4^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο *Ιστορίας Εκπαίδευσης*. Πάτρα: ΠΤΔΕ.
https://eleie.gr/images/synedria/4--_compressed.pdf
- Γεωργοπούλου, Π. & Αλεξανδροπούλου, Α. (2015) «Όταν το μουσείο πάει... σχολείο!» Σχεδιασμός και αξιοποίηση πολυαισθητηριακού εκπαιδευτικού μουσειακού υλικού - Η περίπτωση των Μουσειοσκευών της Εφορείας Αρχαιοτήτων Βοιωτίας. Στο Γ. Παπαδάτος, Σ. Πολυχρονοπούλου & Α. Μπαστέα (Επιμ.), 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης *Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή*. Αθήνα: ΕΚΠΑ. <https://doi.org/10.12681/edusc.191>
- Γκιάτας, Α. (2014) *Αφηγήσεις τόπου, πολιτισμού και ταυτότητας*. Αδημοσίευτη Διπλωματική εργασία. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Δεβελέγκα, Α. (2008) *Το σχολείο ως φορέας πολιτισμικής επικοινωνίας στα πλαίσια του τοπικού χώρου*. Αδημοσίευτη Διπλωματική εργασία. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003) *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Καλεσοπούλου, Δ. (Επιμ.) (2011) *ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ*. Θεωρητικές αφετηρίες, παιδαγωγικές πρακτικές. Αθήνα: Πατάκη.
- Καλούρη-Αντωνοπούλου, Ρ. (1988) *ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΕΣΟ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ*. Θεωρητική – Παιδαγωγική προσέγγιση. Αθήνα: Καστανιώτη.

- Καραμανώλη, Ε. (2019) *Ιστορικός γραμματισμός και σχολική Ιστορία: διδασκαλία με εστίαση στις δομικές ιστορικές έννοιες*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Καρύδας, Α. (2018) Σχολεία ανοιχτά στην κοινωνία και τον κόσμο - Ως προϋπόθεση για ανοιχτές και δημοκρατικές κοινωνίες. Στο Σ. Γρόσδος & Α. Τσιβάς (Επιμ.), Πανελλήνιο Συνέδριο Περιφερειακής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας *Σχολείο ανοιχτό στις κοινωνικές και παιδαγωγικές προκλήσεις* (σελ. 267-271). Θεσσαλονίκη: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.
<http://www.anoixtosxoleio.kmaked.eu/praktika-anoiktou.pdf>
- Μαγαλιού, Μ. & Περικάκη, Ε. (2018) Συνεργασία σχολείων-χώρων πολιτισμικής αναφοράς: Μια μελέτη περίπτωσης. *Επιστήμες Αγωγής*, 1, 96-116.
- Μούλιου, Μ. (2015) Το Μουσείο Ως Ποιότητα, Εμπειρία, Αστικό Σύμβολο Και Ήπια Δύναμη. Παραδείγματα Από Τη Διεθνή Και Εγχώρια Μουσειακή Πρακτική [Κεφάλαιο]. Στο Ι. Πούλιος, Μ. Αλιβιζάτου, Γ. Αραμπατζής, Α. Γιαννακίδης, Ν. Καραχάλης, Ε. Μάσχα, Μ. Μούλιου, Μ. Παπαδάκη, Χ. Προσύλης & Σ. Τουλούπα (Επιμ.), *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. Αθήνα: Κάλλιπος.
<http://hdl.handle.net/11419/2388>
- Μπίκος, Γ. & Κανιάρη, Α. (2014) *Μουσειολογία, πολιτιστική διαχείριση και εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Μπονίδης, Κ. Θ. (2004) *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2019) *Σχολείο, Οικογένεια και Κοινότητα. Συνεργασία, Ενδυνάμωση και Ανάπτυξη*. Αθήνα: Αρμός.
- Μυρογιάννη - Αρβανιτίδη, Ε. (1999) Ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού στην Ελλάδα. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 71, 50-53.
<https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/71-11.pdf>
- Νάκου, Ε. (2001) *ΜΟΥΣΕΙΑ: ΕΜΕΙΣ, ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙΑ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ*. Αθήνα: Νήσος.
- Νικονάνου, Ν. (2015) *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Ντελή, Μ. (2017) *Εκπαιδευτικές προσεγγίσεις σε χώρους πολιτισμικού και ιστορικού ενδιαφέροντος από τα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του δήμου Αग्रινίου*. Αδημοσίευτη Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Πάτρας, Αग्रίνιο.
- Οικονόμου, Μ. (2003) *Μουσείο: Αποθήκη ή ζωντανός οργανισμός; Μουσειολογικοί προβληματισμοί και ζητήματα*. Αθήνα: Κριτική.

- Παπαδάκη, Α. (2015) Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην μουσειακή εκπαίδευση. Πρακτικά 7^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΠΕΕΚΠΕ, Βόλος: ΠΕΕΚΠΕ.
http://kpe.gr/new/sinedria/7_congress/papers/sun_thirteenth/papadaki.pdf
- Παπούλιας, Ν. (2018) Καλλιέργεια πολιτισμικής συνείδησης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Συμπεράσματα από την εκμάθηση της τοπικής ιστορίας σε μαθητές του 3ου Δημοτικού Σχολείου Άμφισσας. Δημοσίευτη Διπλωματική εργασία. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Πετροπούλου, Σ. (2015) Οι παράγοντες και οι λόγοι αντίστασης των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην εφαρμογή καινοτόμων προγραμμάτων. Στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Προώθηση της Εκπαιδευτικής Καινοτομίας (σελ. 629-639). Λάρισα: ΕΕΠΕΚ.
<https://drive.google.com/drive/folders/0B4G1roJgkqZ0bnNRdExDejB3OFU?resource-key=0-nSgyupJ1jC7pliYWhEv46Q>
- Ράπτου, Θ. (2006) Συνεργασία Μουσείου και Σχολείου. Ο ρόλος των Μουσειοπαιδαγωγών. Στο 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Σχολικών Πολιτιστικών Προγραμμάτων Πολιτισμός και Αισθητική στην Εκπαίδευση, Πειραιάς: Παν/μιο Πειραιά.
https://pappanna.files.wordpress.com/2013/05/raptou_thoedodosia_synergasia_museum_kai_sxoleiou.pdf
- Σαΐτης, Χ. (2008) *Ο Διευθυντής στο Δημόσιο Σχολείο*. Αθήνα: ΠΙ - ΥΠΕΠΘ.
- Σηφάκη, Ε. & Σηφάκης, Γ. (2007) Πολιτιστικό μάρκετινγκ και νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία των πολιτιστικών οργανισμών. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ & MARKETING (σελ. 261-265). Ιεράπετρα: ΤΕΙ Κρήτης.
file:///C:/Users/Archintia/Downloads/Sifaki_2007_Neestexnologies_Marketing.pdf
- Σμυρναίου, Ζ. & Πανταζοπούλου, Ε. (2020) Το πολιτιστικό στοιχείο του θεάτρου ως διαμεσολαβητικό εργαλείο για μάθηση steam στο Δημοτικό σχολείο. Αθήνα: ΕΚΠΑ.
- Τέρζογλου, Ν. (2006) Ιστορία - Μνήμη - Μνημείο. Στο Σ. Σταυρίδης (Επιμ.), ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ (σελ. 261-291). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Τολούδη, Κ. (2019) Αρχαιολογία, Τοπική Ιστορία και Σχολείο: Ένας Εκπαιδευτικός Φάκελος για τον Προϊστορικό Οικισμό του Αρμενοχωρίου στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Αδημοσίευτη Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.
- Τσιτούρη, Α. (2010) Τάσεις και μορφές εκπαιδευτικών δράσεων στον ελληνικό μουσειακό χώρο. Στο Μ. Βέμη, Ε. Νάκου & Α. Τάχα (Επιμ.), Μουσεία και εκπαίδευση (σελ. 149-158). Αθήνα: Νήσος.
- Φιλίππουπολίτη, Α. (2015) Εκπαιδευτικές Θεωρίες και Μουσειακή Μάθηση. [Κεφάλαιο]. Στο Ν. Νικονάνου, Α. Μπούνια, Α. Φιλίππουπολίτη, Α. Χουρμουζιάδη & Ν. Γιαννούτσου (Επιμ.), Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. <http://hdl.handle.net/11419/713>

Ξενόγλωση

- Hein, H. (2000) *The Museum in Transition: A philosophical perspective*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Henrikson, S. (2001) Un lien avec la population: le Musée de l'Alaska. *Museum International*, 212 (53), 4. Paris: UNESCO.
- Kook, J. K. (1997) Computers and Communication Networks in Educational Settings in the Twenty-First Century: Preparation for Educators' New Roles. *Educational Technology*, 37(2), 56-60. <http://www.jstor.org/stable/44429165>
- Mccann Morley, G. (1955) Introduction. *Museum*, VIII, 4, 201-208. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000010561>
- Näykki, P., Isohäätä, J. & Järvelä, S. (2021) "You really brought all your feelings out" – Scaffolding students to identify the socio-emotional and socio-cognitive challenges in collaborative learning. *Learning, Culture and Social Interaction*, 30, 100536. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2021.100536>
- O'Dea, W. (1955) Les musées scientifiques et l'éducation. *Museum*, VIII, 4, 239-242. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000010561>
- Wickens, A. (2012) Museums and Community. *Journal of Museum Education*, 37:1, 91-100. <https://doi.org/10.1080/10598650.2012.11510721>
- Zachariou, A. & Symeou, L. (2008) The Local Community as a Means for Promoting Education for Sustainable Development. *Applied Environmental Education & Communication*, 7:4, 129-143. <http://dx.doi.org/10.1080/15330150902744152>

Μεταφρασμένη

- Bergson, H. (1998) *Τα άμεσα δεδομένα της συνείδησης*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Desvallées, A. & Mairesse, A. (2010) *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*. (χ.τ.): ICOM-Ελληνικό Τμήμα.
- Shaffer, S. (2019) *ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ. Θεωρητικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Καρδαμίτσα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Ανθρωπολογικό Μουσείο

<http://www.anthropologymuseum.med.uoa.gr/>

Βιβλικό Αρχαιολογικό Μουσείο Θεολογικής Σχολής

https://www.uoa.gr/to_panepistimio/moyseia/bibliko_archaiologiko_moyseio_theologikis_scholis/

Εγκληματολογικό Μουσείο

<http://forensic.med.uoa.gr/egklhmatologiko-moyseio.html>

Λαογραφικό Μουσείο και Αρχείο (Λ.Μ.Α.)

<https://fma.phil.uoa.gr/>

Μουσείο Ανατομίας

https://www.uoa.gr/to_panepistimio/moyseia/anatomias_syllogi_georgioy_papanikolaoy/

Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

<http://museum2.arch.uoa.gr/>

Μουσείο Ζωολογίας

<https://zoolmuseum.biol.uoa.gr/>

Μουσείο Ιστορίας

<http://www.historymuseum.uoa.gr/>

Μουσείο Ορυκτολογίας και Πετρολογίας

https://www.geol.uoa.gr/el/tmima/moyseia/moyseio_oryktologias_kai_petrologias/

Μουσείο Παθολογικής Ανατομικής

https://www.uoa.gr/to_panepistimio/moyseia/moyseio_pathologikis_anatomikis/

Μουσείο Παιδείας

<http://mouseiopaideias.ppp.uoa.gr/>

Μουσείο Παλαιοντολογίας και Γεωλογίας

https://www.geol.uoa.gr/tmima/moyseia/moyseio_palaiontologias_kai_geologias/

Μουσείο Πληροφορικής και των Τηλεπικοινωνιών (ΜΠ&Τ)

<https://www.di.uoa.gr/outreach/museum/about>

Μουσείο Τμήματος Οδοντιατρικής

<http://www.museum.dent.uoa.gr/>

Μουσείο Φυσιολογίας “Γεώργιος Κοτζιάς”

<https://www.physiologymuseum.com/>

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Μουσείο Ιόνιου Πανεπιστημίου

<https://museum.ionio.gr/>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Μουσείο Παιδικής & Εφηβικής Λογοτεχνίας

<http://mouseiopl.uth.gr/>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λαογραφικό Μουσείο

http://folklore-museum.uoi.gr/public_access.htm

Μουσείο Ιστορίας της Ιατρικής

<https://www.uoi.gr/panepistimiaki-zoi/politismos/mouseio-istorias-tis-iatrikis/>

Μουσείο Τυπογραφίας και Τεχνολογίας Γραφικών Τεχνών

<http://mtt.unit.uoi.gr/index.php?lang=el>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Μουσείο Ιατρικής Κρήτης

<https://museum.med.uoc.gr:8443/>

Μουσείο της Εκπαίδευσης

<https://kemeiede.edc.uoc.gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82>

Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης

<https://www.nhmc.uoc.gr>

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

Αρχαιολογικό Μουσείο Πατρών

<http://www.ampatron.gr/%CE%A3%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BD%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%B1>

Μουσείο Επιστημών & Τεχνολογίας

<http://stmuseum.upatras.gr/index.php/el/>